

*Сирота А. І.,**кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри галузевих юридичних дисциплін
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

НОВАЦІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТУ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрита основа правового регулювання банківського аудиту – Закони України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року і «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року. Проаналізовані основні положення нормативно-правових актів Національного банку України, які були прийняті в ході проведення реформи аудиту в країні після вступу в дію Закону України «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність» № 2258.

У сфері зовнішнього аудиту банків Національний банк України вдосконалив порядок отримання послуг з обов'язкового аудиту і інформування Національного банку про обрану банком аудиторську фірму, підстави можливого відсторонення Національним банком аудиторської фірми, яка обрана банком для проведення зовнішнього аудиту, порядок подання до Національного банку аудиторського звіту після його розгляду загальними зборами учасників банку.

У сфері внутрішнього аудиту банків, Національний банк України встановив додаткову вимогу до керівника підрозділу внутрішнього аудиту, обов'язок підрозділу внутрішнього аудиту банківської групи здійснювати аудит учасника банківської групи у разі, якщо такий учасник не зобов'язаний створювати власний підрозділ внутрішнього аудиту. Змінений також порядок подання банком до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності тощо.

Внаслідок дослідження правових норм, прийнятих Національним банком України, зроблені певні висновки, а саме:

– перезавантаження аудиту в Україні вимагає розбудови системи якості надання аудиторських послуг, для чого потрібно розробити концепцію забезпечення якості аудиторських послуг в Україні;

– для зацікавлення усіх суб'єктів обов'язкового аудиту банків у ефективному застосуванні прийнятих правових норм, вважаємо за доцільне встановити юридичну відповідальність керівників банків за якість фінансової звітності та розкриття інформації щодо діяльності кредитної установи;

– подальший розвиток аудиту в Україні вимагає також розробки і встановлення власних, національних стандартів аудиторської діяльності, які б враховували особливості національної економіки, банківської діяльності.

Ключові слова: аудит, аудиторська діяльність, реформа аудиторської діяльності, законодавча основа банківського аудиту, зовнішній аудит банків, внутрішній аудит банків, концепція забезпечення якості аудиторських послуг, національні стандарти аудиторської діяльності.

Постановка проблеми. У 2014 році в Україні розпочата реформа аудиторської діяльності, яка має на меті приведення національного законодавства у відповідність до законодавства

Європейського Союзу (надалі – ЄС), а саме Директиви ЄС № 2006/43 від 17 травня 2006 року про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності (надалі – Директива ЄС) та Регламенту №537/2014, які відображають світові тенденції розвитку ринку аудиту і містять більш жорсткі вимоги до аудиту та аудиторської діяльності [1].

Міністерство фінансів України за участі Світового банку, НКЦПФР, Національного банку України, Нацкомфінпослуг, Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики, аудиторів-практиків і експертів ЄС розробило і представило у 2015 році законопроект “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність”. 21 грудня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність” № 2258 (надалі – Закон № 2258), який набув чинності з 1 жовтня 2018 року [2]. Закон № 2258 встановив принципово нову систему регулювання та нагляду за аудиторською діяльністю в країні, змінив принципи цієї діяльності, посилив вимоги до суб'єктів аудиторської діяльності.

Безумовно, новації правового регулювання аудиту будуть проходити ретельну перевірку практикою аудиторської діяльності, яка внесе свої корективи у Закон № 2258, але перезавантаження аудиту в країні неможливе без поліпшення його якості, тому, в сучасних умовах одним із важливих напрямків стратегії розвитку аудиту стає розбудова системи якості надання аудиторських послуг. Якісний аудит фінансової звітності передбачає механізм взаємодії усіх зацікавлених осіб у зборі й аналізі необхідної фінансової інформації, що робить аудиторські послуги прозорими для користувачів. Саме тому, наступним кроком проведення реформи аудиту в країні є формування концепції забезпечення якості аудиторських послуг. Концепція повинна стати основним документом у виробленні стратегії розвитку якості аудиторських послуг та постановки цільових програм розбудови системи контролю якості аудиту в Україні [3, с. 8–9].

Реформа аудиту в Україні не могла обійти стороною й такий важливий сектор економіки, як банківська діяльність. Законодавча основа банківського аудиту також, як і аудиту інших підприємств і установ, але має свої особливості, що обумовлені специфікою банківської діяльності, насамперед тим, що у процесі аудиторських перевірок банків вивчається не тільки ефективність економічної діяльності самого банку, а й економічна діяльність господарюючих суб'єктів, що ним обслуговуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад аудиту суб'єктів підприємницької діяльності зробили такі вітчизняні вчені: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Н.І. Дорош, Л.П. Кулаковська, О.В. Усатенко та багато інших.

Питання внутрішнього і зовнішнього аудиту в банках вивчають і досліджують у своїх наукових працях багато вітчизняних вчених: А.М. Герасимович, Л.М. Кіндрацька, О.І. Кіреєв, О.С. Любунь, О.М. Сарахман, О.І. Скаско та інші.

Однак, у зв'язку з реформою аудиту в країні, змінами у правовому регулюванні аудиторської діяльності, відбуваються зміни і в порядку проведення аудиту банківської діяльності, що потребує подальших досліджень останніх змін у правовому регулюванні аудиту банків в Україні.

Постановка завдання. Вивчення правових норм, які змінюють умови і порядок проведення зовнішнього і внутрішнього аудиту банків в контексті реформи аудиту в Україні та надання пропозицій щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція банківського сектору України у світовий економічний простір, зокрема ЄС, вимагає від фінансово-кредитних установ забезпечення достовірної інформації та впевненості партнерів у перспективності їх діяльності відповідно до задекларованих ними стратегій розвитку [4, с. 139]. Вирішальну роль у цьому відіграє аудит як важливий інститут визначення достовірного стану фінансово-господарської діяльності банків, який допомагає гарантувати надійність внутрішньої і зовнішньої звітності та сприяє забезпеченню безпеки інвестицій акціонерів банку, підвищенню ефективності та дієвості банківських операцій.

Основою правового регулювання аудиту Національного банку, банків, перш за все є норми Законів України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року і «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року.

Так, ст.ст. 69, 70 Закону України «Про Національний банк України» регулюють порядок проведення внутрішнього і зовнішнього аудиту НБУ. У ч. 1 ст. 70 Закону зазначається, що аудит річної фінансової звітності Національного банку, складеної за міжнародними стандартами фінансової звітності, проводиться не рідше одного разу на рік аудиторською фірмою, яка має досвід проведення аудиту центральних банків. Аудит річної фінансової звітності Національного банку проводиться за міжнародними стандартами аудиту.

Відповідно до ст. 70 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банк зобов'язаний забезпечити проведення щорічної перевірки фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності аудиторською фірмою відповідно до законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку. Керівники банку зобов'язані забезпечити умови для здійснення зовнішнього аудиту банку відповідно до вимог законодавства України та на вимогу аудиторської фірми надати звіти про проведені Національним банком перевірки банку та звіти зовнішнього і внутрішнього аудиту банку.

У ст. 69 зазначеного закону встановлений обов'язок банку не пізніше 30 квітня наступного за звітним року оприлюднювати аудиторський звіт та перевірені аудиторською фірмою річну фінансову звітність і річну консолідовану фінансову звітність шляхом публікації в періодичних виданнях та/або поширення як окремих друкованих видань чи розміщення в мережі Інтернет.

У процесі реформи аудиту в Україні, на виконання вимог Закону № 2258 Національний банк прийняв ряд нормативних актів, які суттєво змінюють умови і порядок проведення зовнішнього і внутрішнього аудиту банків.

Як свідчить практика, зовнішній аудит має перевагу над внутрішнім на рівні об'єктивності оцінок діяльності підприємств і установ, його головною метою є визначення достовірності фінансової звітності а також дотримання діючого законодавства. Зовнішній аудит може передбачати розробку рекомендацій з поліпшення фінансової стратегії організації, підвищення ефективності її господарювання тощо [5, с. 119]. Тому спочатку розглянемо основні новації правового регулювання у сфері зовнішнього аудиту банків, де регулятор вдосконалив порядок отримання послуг з обов'язкового аудиту і інформування Національного банку про обрану банком аудиторську фірму, підстави можливого відсторонення Національним банком аудиторської фірми, яка обрана банком для проведення зовнішнього аудиту, порядок подання до Національного банку аудиторського звіту після його розгляду загальними зборами учасників банку.

Так, постановою Правління Національного банку від 2 серпня 2018 року № 90 затверджено Положення «Про порядок подання банком до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності». Відповідно до цього Положення банк, для отримання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності, зобов'язаний провести конкурс із відбору аудиторської фірми і укласти з нею договір про надання аудиторських послуг. Банк має право укласти договір із тією самою аудиторською фірмою не більше ніж сім років поспіль. Після закінчення семирічного поспіль строку аудиту фінансової звітності однією і тією самою аудиторською фірмою банк має право укласти договір з цією аудиторською фірмою не раніше ніж через два роки. Електронну копію договору банк до 1 листопада поточного року засобами електронної пошти подає до Національного банку.

Національний банк для здійснення банківського нагляду має право вимагати від банку розширення предмета аудиту фінансової звітності. Вимоги Національного банку щодо розширення предмета аудиту фінансової звітності письмово доводяться до відома банку до початку проведення аудиту фінансової звітності згідно зі строком, встановленим договором. На банк покладений обов'язок щорічно, не пізніше 30 квітня року, наступного за звітним подання до Національного банку аудиторського звіту після його розгляду загальними зборами учасників банку [6].

Положення про порядок відхилення (відсторонення) Національним банком України аудиторської фірми, яка обрана банком для проведення зовнішнього аудиту, затверджене постановою Правління Національного банку від 2 серпня 2018 року № 89, зобов'язало банки щороку не пізніше ніж за один місяць до строку подання до Національного банку договору про надання аудиторських послуг проінформувати Національний банк про обрану банком для проведення аудиту фінансової звітності аудиторську фірму, яка повинна відповідати вимогам Закону № 2258 та бути включена до окремого розділу Реєстру аудиторів. Національний банк може прийняти рішення про відсторонення аудиторської фірми протягом трьох робочих днів із дня виявлення підстав(ви) її відсторонення. Підставами для відсторонення аудитора є: недотримання вимог законодавства, недостатній досвід роботи аудитора, ненадання в Національний банк інформації та документів, або надання недостовірної інформації та інші [7].

Внутрішній аудит, як регламентована внутрішніми документами організація діяльності спеціалізованого контрольного

підрозділу та сукупність процедур внутрішнього контролю, які виконують його співробітники з метою допомоги органам управління в ефективності функціонування системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, має на меті забезпечення ефективності функціонування всіх видів діяльності на всіх рівнях, а також в захисті законних майнових інтересів організації та її власників [5, с. 124].

У сфері внутрішнього аудиту банків регулятор встановив додаткову вимогу до керівника підрозділу внутрішнього аудиту, обов'язок підрозділу внутрішнього аудиту банківської групи здійснювати аудит учасника банківської групи у разі, якщо такий учасник не зобов'язаний створювати власний підрозділ внутрішнього аудиту. Змінений також порядок подання банком до Національного банку аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності тощо.

Свою постановою від 26 грудня 2018 року № 152 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку з питань аудиту банків» [8] регулятор вніс зміни до Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України [9]. Так, у пункті 11 розділу 2 встановлена нова вимога до керівника підрозділу внутрішнього аудиту – він повинен мати повну вищу освіту як і керівник банку. Крім того, встановлена вимога про наявність у керівника підрозділу внутрішнього аудиту банку досвіду роботи у сфері аудиторської діяльності не менше п'яти років, з яких не менше трьох років у банках. Абзац 8 пункту 6 Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України викладений у такій редакції: “підрозділ внутрішнього аудиту банківської групи безпосередньо здійснює аудиторську перевірку (аудит) учасника банківської групи (якщо такий учасник згідно з законодавством не зобов'язаний створити власний підрозділ внутрішнього аудиту)”.

Постановою Правління Національного банку від 26 грудня 2018 року № 152 також внесені зміни у підпункт 1 пункту 27 розділу III Положення про порядок подання банком до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затвердженого постановою Правління Національного банку від 2 серпня 2018 року № 90. Відтепер аудиторський звіт за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, також має містити інформацію (оцінку) стосовно: відповідності (достовірності відображення) даних щодо розподілу активів і зобов'язань банку за строками до погашення у файлі з показниками статистичної звітності А7Х «Дані про структуру активів та зобов'язань за строками», що складається банком для подання до Національного банку, станом на 1 січня року, наступного за звітним» [8].

Постанова Правління від 28 грудня 2018 року № 163 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» доповнила главу 8 розділу III Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку від 24 жовтня 2011 року № 373, новим пунктом такого змісту: «...банк зобов'язаний складати та подавати фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність на основі таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами в єдиному електронному форматі» [10].

Як зазначив директор департаменту бухгалтерського обліку Національного банку Богдан Лукасевич, новими правилами впроваджується створення єдиної Системи фінансової звітності (СФЗ), яка дасть змогу здійснювати приймання, оброблення,

та перевірку фінансової звітності підприємств, у тому числі й банків, у єдиному електронному форматі. Єдина СФЗ є безкоштовною для користувачів та створюється на базі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) і, крім загального поліпшення якості та доступності, суттєво спрощує обмін діловою інформацією, сприяє прозорості у відносинах банків із клієнтами, адже подавати звітність у системі будуть не тільки банки, а й їх клієнти – суб'єкти господарювання [11].

Висновки. Perezавантаження аудиту в Україні як окремого виду фінансового контролю, набуття ним статусу ефективного і дієвого інструменту фінансової системи країни, вимагає розбудови системи якості надання аудиторських послуг. Саме тому, наступним кроком проведення реформи аудиту в країні є формування концепції забезпечення якості аудиторських послуг, яка повинна стати основним документом для розбудови системи контролю якості аудиту в Україні.

Застосування норм Закону України «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність» і прийнятих на його виконання нормативно-правових актів Національного банку України дозволить підвищити якість і ефективність проведення щорічного обов'язкового аудиту фінансової звітності банків.

Однак не тільки держава повинна бути зацікавленою у ефективному застосуванні прийнятих правових норм, тому, для зацікавленості усіх суб'єктів обов'язкового аудиту банків в його ефективності і якості, вважаємо за доцільне встановити юридичну відповідальність керівників банків за якість фінансової звітності та розкриття інформації щодо діяльності кредитної установи.

Подальший розвиток аудиту в Україні, крім узгодження національного законодавства із загальноєвропейськими міжнародними нормами, вимагає також розробки і встановлення власних, національних стандартів аудиторської діяльності, які б враховували особливості національної економіки, банківської діяльності, запровадження визначених регулятором рекомендацій національної практики аудиту.

Література:

1. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності, що вносить зміни до Директив Ради 78/660/ЄС та 83/349/ЄС і припиняє дію Директиви Ради 84/253/ЄС 2006. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_844 (дата звернення 12.06.2019).
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 грудня 2017 р. № 2258 / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2258-19/> (дата звернення 12.06.2019).
3. Царенко О. Розбудова системи якості – важливий вектор стратегії розвитку аудиту в Україні. *Аудитор України*. 2019. № 3 (280). С. 8–13.
4. Чепелюк Г.М. Оцінка стратегій розвитку банку як концепція незалежного аудиту в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2 (36). С. 139–142.
5. Дрозд І.К., Іванков В.М., Назарова Г.Б., Шалімова Н.С. Аналіз фінансових результатів: теоретико-методологічний аспект: монографія / за заг. ред. І.К. Дрозд. Київ, 2013. 208 с.
6. Положення про порядок подання банком до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності: Постанова Правління НБУ від 2 серпня 2018 р. № 90 / *Національний банк України*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB18132.html (дата звернення 12.06.2019).

7. Положення про порядок відхилення (відсторонення) Національним банком України аудиторської фірми, яка обрана банком для проведення зовнішнього аудиту: Постанова Правління НБУ від 2 серпня 2018 р. № 89 / *Національний банк України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-18> (дата звернення 12.06.2019).
8. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку з питань аудиту банків: Постанова Правління НБУ від 26 грудня 2018 р. № 152 / *Національний банк України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0152500-18#n19> (дата звернення 12.06.2019).
9. Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України: Постанова Правління НБУ від 10 травня 2016 р. № 311 / *Національний банк України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16> (дата звернення 12.06.2019).
10. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління НБУ від 28 грудня 2018 р. № 163 / *Національний банк України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-18> (дата звернення 12.06.2019).
11. НБУ оприлюднив нові правила складання фінансової звітності банків. *Бухгалтер 911*. 2018 р. URL: <https://buhgalter911.com/news/news-1041177.html> (дата звернення 12.06.2019).

Syrota A. Innovations legal regulation of audit of banks in Ukraine

Summary. The article reveals the basis of the legal regulation of banking auditing – the Law of Ukraine “On the National Bank of Ukraine” of May 20, 1999 and “On Banks and Banking Activity” of December 7, 2000. The main provisions of the normative legal acts of the National Bank of Ukraine that were adopted during the audit reform in the country after the entry into force of the Law of Ukraine “On Audit of Financial Reporting and Audit” No. 2258 were analyzed.

In the field of bank external auditing, the National Bank of Ukraine improved the procedure for obtaining services for

statutory audit and informing the National Bank of the audit firm selected by the bank, the grounds for possible removal by the National Bank of the audit firm chosen by the bank for external audit, the procedure for submitting to the National Bank of the audit report after its consideration by the general meeting of participants of the bank.

In the field of internal audit of banks, the National Bank of Ukraine has imposed an additional requirement on the head of the internal audit unit, the duty of the internal audit department of the banking group to audit the participant of the banking group in case if such a participant is not obliged to create its own internal audit unit. The procedure for submitting an audit report to the National Bank of Ukraine on the results of the annual audit of financial statements, etc., has also been changed.

As a result of the study of legal norms adopted by the National Bank of Ukraine, certain conclusions have been made, namely:

- reloading of audit in Ukraine requires the development of a quality assurance system for audit services, which requires the development of a concept for quality assurance services in Ukraine;

- For the interest of all subjects of obligatory audit of banks in the effective application of the adopted legal norms, we consider it appropriate to establish legal responsibility of the banks' managers for the quality of financial reporting and disclosure of information about the activities of a credit institution;

- further development of the audit in Ukraine also requires the development and establishment of their own, national standards of auditing, which would take into account the features of the national economy, banking activities.

Key words: audit, auditing, audit activity reform, legal basis of bank audit, external audit of banks, internal audit of banks, concept of quality assurance of audit services, national standards of audit activity.